

ТОПОНИМЪТ *TEMPLUM MENDIDIUM* У ТИТ ЛИВИЙ И НЕГОВАТА ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Йордан Илиев

Анотация: Проучването е посветено на *templum Mendidium*, споменат единствено от Тит Ливий във връзка с прехода на римския военачалник Гней Манлий Вулзон и неговите легиони от Тракийския Херсонес до р. Хеброс през есента на 188 г. пр. Хр. Според античния историк топонимът се намирал на по-малко от един ден път от границите на Енос. Тъй като е сред малкото посочени ориентири, той има ключово значение за проследяването на движението на римската войска през Тракия. Подчертана е липсата на основателност на предложената през 1531 г. и възприета в съвременната историография замяна на *Mendidium* с *Vendidium*. В подкрепа на оригиналното четене е цитирана информацията от манускриптите на Ливиевия труд. Аргументирана е връзката на засвидетелствания топоним със споменатия от някои антични автори йонийски град Менде, съществувал край долното течение на р. Хеброс, в близост до Енос.

Ключови думи: древна Тракия, римляни, проход, засада, Хеброс.

В късната есен на 188 г. пр. Хр. обединените сили на няколко тракийски племена организирали засада на преминаващите през Тракия римски войски под командването на Гней Манлий Вулзон, завръщащи се от победоносна кампания в Мала Азия. Подробното на пръв поглед описание на това сражение, достигнало до нас чрез Тит Ливий (*Ab Urbe condita*, 38.40–41), поставя някои въпроси, на които вече са посветени проучвания,¹ но

до топографското уточняване на движението на римската войска без съмнение още много други тепърва ще бъдат повдигани.

ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМАТИКАТА

Известна е отправната точка на римския военачалник в интересния за настоящата работа участък от неговия ход през Тракия – той поел от Лизимахия на север, преминал реката Мелас и на следващия ден достигнал до място, традиционно разчитано като Кипсела.²

¹ През 2011 г. авторът на настоящия текст представи свои наблюдения върху похода на Вулзон през Тракия, където обърна внимание върху някои детайли, останали извън вниманието на съвременната историография. Виж Й. Илиев, Родопите и завладяването на Тракия от римляните. – В: *Collegium Historicum*, том I, София 2011, 309 – 331. След това се появиха нови публикации, от които по-специално внимание заслужава изследването на D. FRENCH, *Roman Roads & Milestones of Asia Minor*, vol. 3 Milestones, fasc. 3.1. Republican, Ankara 2012, 19 – 26. Проучване относно похода на

Вулзон (без обаче да отчита разночетенията) предлага и Д. БОТЕВА-БОЯНОВА, *Античните текстове и тяхното четене днес*, София 2014, 70 – 95. Виж последно по проблематиката J. ILIEV, *The Roman Conquest of Thrace (188 BC – 45 AD)*. – In: *I Traci tra Geografia e Storia*, Milan 2015, 129 – 142. В изброените публикации е указана по-старата литература.

² Различните варианти на изписване на името в манускриптите са обобщени у D. FRENCH, *Roman Roads*, 22.

Там той разделил войската си на две части, тъй като на разстояние от 10 римски мили пътят преминавал през проход, който бил горист, тесен и неравен. Тракийските племена нападнали римляните в най-тясната част от прохода. Битката продължила до свечеряване, когато траките се оттеглили – не поради друга причина, но защото вече придобили достатъчно плячка (Liv. 38.40.9–15). Предният римски отряд излязъл от прохода и установил своя лагер при templum Mendidium. На следващия ден двата отряда се съединили и достигнали до р. Хеброс (Марица).

Специално внимание при разглеждането на този епизод от похода на Вулзон заслужава реалитета templum Mendidium. Въпреки нейното ключово значение за уточняване на трасето на похода, в съвременната историография не се открива проучване, което да предлага опит за идентификация или дори коментар на този топоним. Следващите редове са насочени към запълването на тази съществена празнина.

ТОПОНИМЪТ В НАЛИЧНИТЕ МАНУСКРИПТИ

По всичко изглежда, че в оригиналния текст на Тит Ливий е фигурирал изразът circa templum Mendidium (Liv. 38.41.1) или най-малкото – няма основания за съмнения в това четене. В най-новия исторически коментар към текста на Ливий, публикуван от Джон Брискоу, са противопоставени два варианта на разчитане: Bendidium (в печатно издание от 1531 г.) и Mendidium (в Codex Bambergensis). Брискоу е предпочел като по-разумен първия вариант, вероятно само защото изглежда по-разбираем за съвременните учени – поради връзката с тракийската богиня.³

Доколкото авторът на настоящата работа успя да установи, тази реалия присъства (във

вариант Mendidium) без съществени различия⁴ във всички манускрипти (Обр. 1) и старопечатни издания до началото на XVI в. Открива се в съвсем доминантния Codex Bambergensis и неговите производни; приема се, че този кодекс произлиза от късноантичен архетип. Ясно се вижда и в изданието на Nicolas Carbachius (1519), представляващо репродукция на загубен манускрипт от Майнц, означаван като Codex Moguntinus (Обр. 2).⁵ Интересно отклонение от тази традиция се забелязва в един от манускриптите, съхраняван във Ватиканската библиотека, където се чете campus Mendidius (Vat. lat. 1854, 92r).

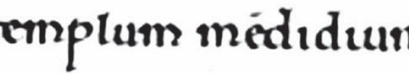
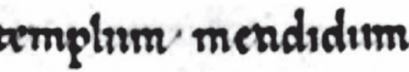
Очевидно през епохата на Ренесанса някои от първите издатели на Тит Ливий срещнали затруднения в уточняването на означението Mendidium. Понеже названието не е известно от други източници, то сериозно затруднило тези най-ранни изследователи на Античността. Поради това било определено като грешка и заменено с Bendidium. Промената е документирана още през 1531 г. в изданието на Henricus Loritus Glareanus,⁶ където за пръв път се открива templum Bendidium,

⁴ В старопечатно издание от Милано топонимът е представен като templum Vendidium, виж T. LIUI PATAUINI, *Historici Primae Decadis*. Mediolani: A. Minutianus, 1505, 511 – изданието е налично онлайн благодарение на Österreichische Nationalbibliothek, <http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ180690300> (достъпен 25 септември, 2017). Посоченото различие присъства в няколко издания, достъпни чрез Google Books; техният източник е означаван като Codex Mediolanus или указаното издание. Твърде е възможно в този случай да става въпрос за грешка в прочита.

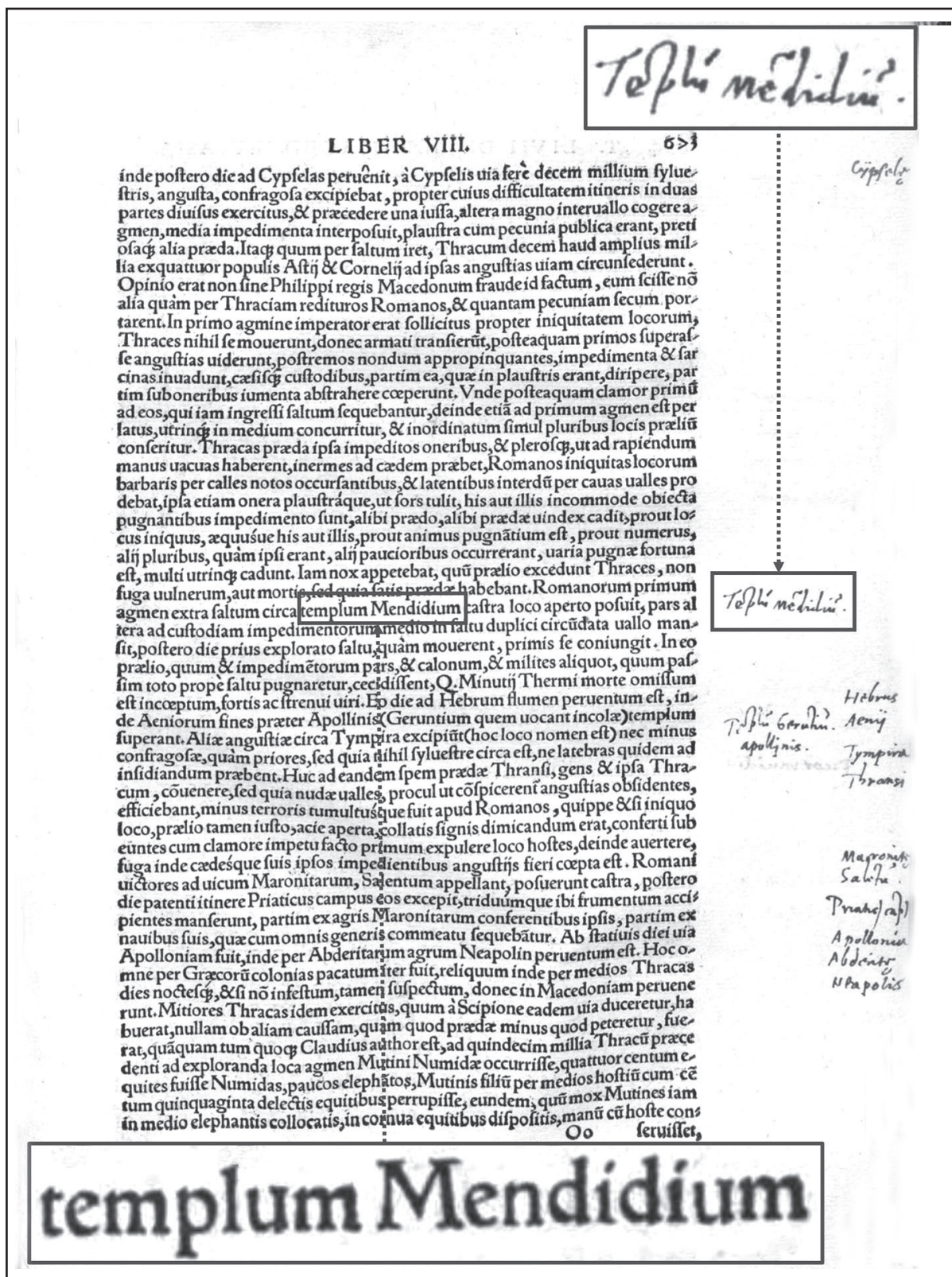
⁵ По въпросите, свързани с наличните манускрипти на четвъртата декада на Тит Ливий и тяхното класифициране, виж J. BRISCOE, *A Commentary on Livy*, 13 – 16 и M. DE FRANCHIS, *Livian Manuscript Tradition*. – In: *A Companion to Livy*, Wiley-Blackwell 2015, 14 – 17.

⁶ TITUS LIVIUS, *Latinae Historiae Principis Quicquid Hactenus fuit aeditum ... Addita est Chronologia Henrici Clareani ... Basileae: Officina Frobeniana*, MDXXXI – изданието е налично онлайн благодарение на Bayerische Staatsbibliothek, http://reader.digitalesammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11022144_00003.html (достъпен 25 септември, 2017).

³ Основание за подобно предположение предоставя следната забележка – “[...] I have therefore felt in prudent to follow the 1531 Basle edition”, виж J. BRISCOE, *A Commentary on Livy*, Books 38 – 40, Oxford 2008, 146.

	
BNF, Latin 590, 344l	Arch. Cap. S. Pietro. C. 132, 170v
	
Besançon, BM, Mss. 839, 169r	Pal. lat. 877, 129r
	
Urb. lat. 425, 174r	Urb. lat. 426, 100v
	
Vat. lat. 1853, 137r	Vat. lat. 1854, 92r
	
Vat. lat. 1856, 144r	Ferr. 562, 96v
	
Plut. 89.01, 311r	Plut. 63.06, 82v
	
Plut. 63.09, 121v	Plut. 63.12, 123r
	
Plut. 63.15, 120r	Plut. 63.18, 82r
	
Plut. 63.33, 464r	Plut. 89.03, 133r

Обр. 1. Изписването на топонима *templum Mendidium* в манускриптите на Ливиевия текст от XIV – XV в., съхранявани във Ватиканската библиотека, Библиотека Лауренциана и Националната библиотека на Франция

Обр. 2. Топонимът в изданието на Nicolas Carbachius от 1519 г.

Страницата е от екземпляр, принадлежащ на Баварската държавна библиотека – Мюнхен

но без да е приложена аргументация. В обосновка на замяната в по-късните публикации обикновено е цитирана информация за почитането на Бендида сред траките.⁷ С течение на времето се стигнало дори до твърдението, че при лични и географски имена, производни от името на божеството, първата буква от ‘В-’ става ‘М-’, което не е потвърдено от други примери.⁸

Въпреки липсата на основания за корекции, в съвременните издания на Тит Ливий

⁷ Виж например изданието T. LIVII PATAVINI, *Historiarum libri qui supersunt*, ex editione Georg Alexander Ruperti, vol. 18. Londini, 1828, 11650 – *Circa templum Mendidium Vendidium habebant quidam codd. Unde quidam Bendidium emendarunt, sed non placet. Nam Mendidia inter multa alia Thracum sacra Strabo numerat lib. X. Glar. Vet. Lib. Mendidium. At Strabo meminit sacrorum Bendidiorum apud Thracas X. 471. Ἀθηναῖοι ... πολλὰ τῶν ξενικῶν ἱερῶν παρεδέξαντο...*, καὶ δὴ καὶ τὰ Θράκια καὶ τὰ Φρυγία τῶν μὲν γὰρ Βενδιδίων Πλάτων μέμνηται, τῶν δὲ Φρυγίων Δημοσθένης... Glareano tamen *Mendidium* placet. *Sigon*. ‘Bendis,’ ut scribit Hesychius, lingua Thracum Diana appellatur ... Turneb. Advers. XIV.11. Pall. et vet. ed. *Mendidium*. Gebh. *Mendidium* omnes codd. nostri ... *Vendidium* dedit ed. Mediol. quo recte Froben. a. 1531. Bendidium reposuit, eadem lectionem Sigonio et Turnebo probantibus..., виж <https://books.google.bg/books?id=SgcMAAAAYAAJ> (достъпен 25 септември, 2017).

⁸ Резюме на статия от Реалната енциклопедия по този въпрос е представено у J. BRISCOE, *A Commentary on Livy*, 146 – “While it is true that personal and geographical names, apparently derived from the name of the deity, begin in M- ..., there seems to be no other instance of the goddess herself or her shrine doing so...”. Димитър Дечев очевидно подкрепя това становище, разглеждайки в обща статия Βενδῖς, Βένδῖς и Μενδῖς, макар да посочва: ‘am Westufer des Hebros unterhalb Kypsela stand ein Mendideum templum’, виж D. DETSCHEW, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien 1957, 50 – 51. Проф. Мирена Славова ми напомни, че в тракийския език промяната В > М се среща в още няколко собствени имена, различни от Βένδῖς/Μένδῖς, макар и да няма еднозначно обяснение, като Βάργος/Μάργος; Βάστειρα/Μάστειρα; Δόβηρος/Domerog, виж Св. ЯНАКИЕВА, *Тракийската хидронимия*, *Studia Thracica*, 12 (2009), 163 – 164: „Може би и тук може да се мисли за опити за предаване на различна от гръцката стойност на звучната експлозивна [b] – чрез [mb] и само [m]. Отново непознаването на апелативната лексика на тракийски е пречка да се направи поаргументирано заключение“.

е напълно възприето разчитането Bendidium, понякога без дори да е указано, че в наличните кодекси присъства единствено Mendidium. В допълнение, при проучванията върху похода на Гней Манлий Вулзон в Тракия топонимът се подминава без какъвто и да било коментар.⁹

ЗА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ НОВИ ПРОУЧВАНИЯ

Подмяната на оригиналното Mendidium с предполагаемото Bendidium – възприета (без изключение!) в съвременната историография¹⁰ – води след себе си до постулирането на погрешни твърдения, свързани както с религиозния живот на траките, така и с проследяването на движението на войската на Вулзон през Тракия.

Във връзка с религиозния живот корекцията на текста на Тит Ливий се използва като доказателство за наличието на храм на Бендида в Тракия, за какъвто липсва друга информация от това време.¹¹ Засага в района между Лизимахия и Хеброс (Марица) не се откриват свидетелства, свързани с култа на Бендида; нещо повече – некоректната промяна на текста на Ливий се посочва като единствено свидетелство за култа на богинята в Тракия през предримската епоха.¹²

⁹ Последно у Д. БОТЕВА-БОЯНОВА, *Античните текстове*, 71.

¹⁰ Виж посочената литература у J. Iliev, *The Roman Conquest of Thrace*, 129.

¹¹ За построен храм на Бендида в Тракия съобщава едва по-късният автор Лукиан (*Icaromenippus* 25: καὶ τὸ Βενδιδείου ἐγένετο ἐν Θράκη).

¹² Виж обобщението на P. JANOUCHOVÁ, *The Cult of Bendis in Athens and Thrace, Graeco-Latina Brunensia*, 18, 1 (2013), 101: „The physical evidence for existence of the cult of Bendis *per se* is not attested anywhere in Thrace. Titus Livius mentions an existing temple of Bendis (Liv. 38.41.1), but he informs us only about the existence of a cult during Roman times. Until the temple is archaeologically proven, we know only its approximate position near the river Hebrus (Maritsa) in the vicinity of Cypsela. No other cult places or sanctuaries within Thrace that belong specifically to Bendis are known as of yet.“

Топонимът *templum Mendidium*, както вече беше споменато, има ключово значение за уточняване на движението на римляните из Тракия през 188 г. пр. Хр. Без това да е взето под внимание, напоследък е поставено съмнение върху коректността на изложението на античния историк.¹³ Последното очевидно се основава върху използването на Кипсела¹⁴ като основен ориентир за прехода на Вулзон.¹⁵ Понеже западно от предполагаемата локация на този град (край дн. Ипсала, в Турция) не се открива терен, отговарящ на описанието на Ливий,¹⁶ е предложено обяснение чрез негово объркване, в резултат на използвани по-стари данни за движението на римляните през района.¹⁷ Наистина, ако античният автор не е спестил част от разказа за своите читатели, разстоянието от Тракийския Херсонес до Ипсала не може да се премине с едnodневен преход.¹⁸ Не трябва обаче

да се пропускат документираните различия в изписването на името в наличните кодекси, които позволяват на Дейвид Френч дори да допуска разчитането вместо Кипсела на друг античен топоним от района – Кипасис (във вариант *Cyp< a >seis*).¹⁹

Необходимото обобщение е, че едва ли е допустимо да се правят каквито и да било генерални заключения по коректността на разказа на Тит Ливий, докато не се идентифицират с категоричност всички споменати от него ориентир или не се предложи разумно обяснение на всеки от тях.

ОСНОВАНИЯ ЗА НОВА ХИПОТЕЗА

Могат да се посочат сериозни аргументи в подкрепа на предложеното тук разчитане на оригиналния топоним във вида *templum Mendidium*.

В района между Тракийския Херсонес и долното течение на р. Хеброс (Марица), където се провежда представеното от Тит Ливий събитие, има данни за съществуването на населено място с името Менде (Μένδη).²⁰ То се търси в околностите на град Енос (днес Енез, в Турция), разположен на устието на посочената река. Важно е да не се забравя, че на разстояние от един ден път след *templum*

¹³ Д. БОТЕВА-БОЯНОВА, *Античните текстове*, 70 – 95.

¹⁴ Античната информация за Кипсела е резюмирана у L. LOUKOPOULOU, *Thrace from Nestos to Hebros*. – In: *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*, 2004, 878. На същото място е посочено, че Кипсела е засвидетелстван като полис само в късни извори „... Kypsela is classified as a polis only in late sources“.

¹⁵ Според Д. БОТЕВА-БОЯНОВА, *Античните текстове*, 75, топонимът „Кипсела ... на този етап изглежда достатъчно сигурен“.

¹⁶ Вниманието върху това обстоятелство, доколкото ми е известно, е обърнато за пръв път от Й.ИЛИЕВ, *Родопите*, 313; след това от D. FRENCH, *Roman Roads*, 20; а на място е забелязано и по-късно от Д. БОТЕВА-БОЯНОВА, *Античните текстове*, 73.

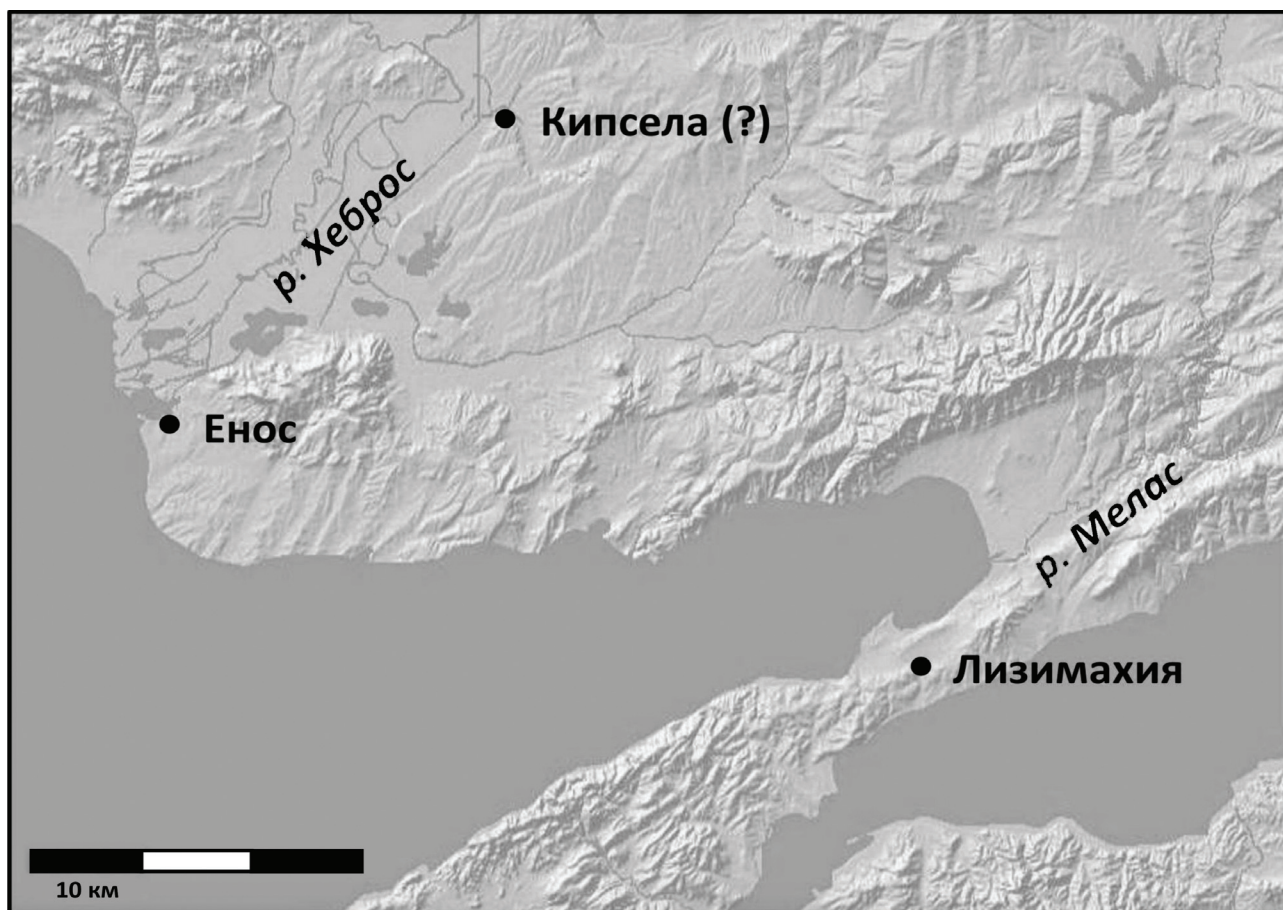
¹⁷ Предлага се „обърната последователност при ориентирите река Хеброс и границите на еносите, която свидетелства, че разказът всъщност върви от запад на изток“, с допълнението, че „[Ливий] използвал за географския контекст достъпното му описание на маршрута вероятно на войската на Луций Сципион през Тракия на път за Мала Азия преди битката при Магнезия през 190 г. пр. Хр.“, виж Д. БОТЕВА-БОЯНОВА, *Античните текстове*, 72 и сл.

¹⁸ В текста на Ливий изрично е посочено, че Вулзон пристигнал до т. нар. Кипсела на следващия ден след преминаването на р. Мелас (... quo profectus est ab

Lysimachia die, ad amnem Melana quem uocant, inde postero die Cypsela? peruenit ...). Времевите рамки са определени като недостатъчни за подобен преход от D. FRENCH, *Roman Roads*, 19 – „... there must be some doubt on Livy's chronology of Vulso's march from Lysimachia to Hebrus: the time scale is too short“. Според изчисленията на същия автор най-краткото разстояние от Лизимахия до р. Хеброс е не по-малко от 80 км, виж D. FRENCH, *Roman Roads*, 22.

¹⁹ Според D. FRENCH, *Roman Roads*, 19 – 22 Ливиевата Кипсела не трябва да се идентифицира със съвременната Ипсала именно защото е възможно и разчитане като Кипасис.

²⁰ Данните за Менде в Тракия са обобщени от B. ISAAC, *The Greek Settlements in Thrace until the Macedonian Conquest*, Leiden, 1986, 158 и L. LOUKOPOULOU, *Thrace from Nestos to Hebros*, 871 – 872.

Обр. 3. Районът между Тракийския Херсонес и долното течение на р. Хеброс (Марица)

Mendidium предвожданите от Вулзон римляни достигнали р. Хеброс (Марица) и именно там преминали границите (т.е. напуснали територията?) на еносите (Liv. 38.41.4).

Наличните сведения за Менде в Тракия, което е различно от едноименния и по-добре документиран град на Халкидическия полуостров, се ограничават до няколко споменавания в античната литература.

В „Описание на Елада“ Павзаний представя фронтон от Храма на Зевс в Олимпия, направен от известен за своето време скулптор на име Пайоний, роден в Менде в Тракия (Paus. 5.10.8).²¹ На друго място авторът представя и посвещение на Зевс в същия храм от

жителите на същото населено място (Paus. 5.27.12). В цитирания текст на посвещението се споменава за получена плячка от победа на Менде над Сипте – укрепено селище (крепост и град?) в Тракия, неизвестно от други извори.²² Павзаний уточнява, че мендейците били с елинско потекло от Йония, а градът им бил разположен „навътре от морския бряг, над град Енос“²³.

²² L. LOUKOPOULOU, *Thrace from Nestos to Hebros*, 872: „... Thracian fortified settlement, presumably in the hinterland of Ainos ... Sipte may have been a polis, but the evidence is too slim...“. Срв. D. DETSCHEW, *Die thrakischen Sprachreste*, 448 – „Σίπτη, sithonische Burg bei Mende ... Sicher Weiterbildung von dem Stamm Sip- in dem PN Sipa“.

²³ Според Thesaurus Linguae Graecae (TLG) оригиналният текст е следният: τῶν δὲ ἐν Θράκῃ Μενδαίων τὸ ἀνάθημα ἐγγύτατα ἀφίκετο ἀπατῆσαι με ὡς ἀνδρὸς εἰκὼν εἶη πεντάθλου: καὶ κεῖται μὲν παρὰ τὸν

²¹ Чете се: τὰ μὲν δὴ ἔμπροσθεν ἐν τοῖς αἰετοῖς ἐστὶ Παιωνίου, γένος ἐκ Μένδης τῆς Θρακίας.

Според съвременните учени запазеният етникон (Μενδαῖοι) на жителите на това населено място би могъл да свидетелства за неговия градски статут, но се приема, че към момента данните са недостатъчни за неговото доказване.²⁴

Наименуването на града е обяснено от Стефан Византийски в неговия труд „За градовете“ (De Urbibus). Според късноантичния лексикограф градът Менде в Тракия получил името си от жена на име Менде (Μένδη, πόλις Θράκης, ἀπὸ Μένδης γυναικός).

Основната форма на templum Mendidium вероятно е била в гръцки вариант, доколкото се предполага наличието на гръцки първоизточник на Ливиевия текст. След съответните преобразувания при транскрибирането се получил наличният вариант на латински език. Оказва се обаче, че евентуално определяне на храма като принадлежащ на споменатата от Стефан Византийски жена е оспоримо от филологическа гледна точка.²⁵

Същевременно, до нас е достигнала информация и за нимфа с името Мендеида (Μενδηΐς), която дори географски се свързва с Югоизточна Тракия. Според митографа Ко-

нон „Ситон, синът на Посейдон и Оса, бил цар на Тракийския Херсонес; той имал дъщеря Палене от нимфата Мендеида“ (Соп., Наг., 10).²⁶ Възможно е от нейното име да се получи топоним, звучащ близко до споменатото от Ливий светилище (Mendeideum < Μενδηΐδεῖον).

При така представените и коментирани оскъдни изворови данни връзката на споменатия от Тит Ливий templum Mendidium с йонийския град Менде е допустима от възможността за търсенето на двете реалии в един и същ район на Древна Тракия, недалеч от Енос, и от известната омонимия между тях.

В подкрепа на изказаната хипотеза може да послужат и съвсем ограничените сведения за географската среда, в която се провела битката между траките и римляните. Според Ливий, както беше вече споменато, проходите бил с дължина 10 римски мили; пътят преминавал през гори, бил тесен и неравен. Особено важно е уточнението, че отстъпвайки от сражението, траките се криели в гънките на долини, които им били добре познати. Приложената карта (Обр. 3) показва наличието на подобни природно-географски обекти по цялото протежение на района между категорично идентифицираните в разказа хидроними Мелас и Хеброс (Марица), като най-голяма е концентрацията им във височините Курудаг (Kurudağ) непосредствено на север – северо-запад от Тракийския Херсонес.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложената в настоящата работа интерпретация на израза „circum templum Mendidium“ като свързан със селището Менде, разположено в близост до Енос, позволява уточняването на някои детайли от движението на предвождания от Гней Манлий Вулзон

²⁴ Ηλείων Ἀναρχίδα, ἔχει δὲ ἀλτῆρας ἀρχαίους. ἐλεγεῖον δὲ ἐπ' αὐτὸ γεγραμμένον ἔστιν ἐπὶ τοῦ μηροῦ:

“Ζηνὶ θεῶν βασιλεῖ μ' ἀκροθίνιον ἐνθάδ' ἔθηκαν

Μενδαῖοι, Σίπτην χερσὶ βιασσάμενοι“.

τὸ μὲν δὴ Θράκιόν τι εἶναι τείχος καὶ πόλις ἔοικεν, ἢ Σίπτη: Μενδαίοις δὲ αὐτοῖς γένος τε Ἑλληνικὸν καὶ ἀπὸ Ἰωνίας ἔστιν, οἰκοῦσι δὲ ἀπὸ θαλάσσης ἄνω τῆς πρὸς Αἴνῳ πόλει.

²⁴ L. LOUKOPOULOU, Thrace from Nestos to Hebros, 871: „... The ... reference to an ethnic ... may indicate that Mende was a polis, but the evidence is too slim...“. Виж и ISAAC, The Greek Settlements in Thrace, 158, където е посочен и скептицизмът на някои автори относно съществуването на Менде в Тракия.

²⁵ Благодаря на проф. М. Славова за това, че ме насочи към обстоятелството, че името на светилището, в което тази хероизирана жена-эпоним би трябвало да се почита, ще звучи на старогръцки Μενδεῖον, а не Μενδιδεῖον (срв. например νύμφη : Νυμφεῖον). За да се получи на латински име Mendideum, което да не е фонетично променено от Bendideum, е необходимо име с δ-основа – Μενδῖς, ἴδος, т. е. Мендида.

²⁶ Оригиналът по TLG – Σίθων ὁ Ποσειδῶνος καὶ Ὀσσης, ὁ τῆς Θρακίας Χερρονήσου βασιλεὺς, γεννᾷ θυγατέρα Παλλήνην ἐκ Μενδηΐδος νύμφης.

римски легиони между Тракийския Херсонес и р. Хеброс.

Римляните поели от Лизимахия на север, преминали покрай р. Мелас и достигнали до топоним, чието идентифициране (Кипсела или Кипасис?) е неясно. Реката Мелас е сигурен ориентир, защото няма друг подобен природен обект в района. Локализацията на топонима, традиционно разчитан като Кипсела, е проблемна, тъй като – ако Ливий не е спестил нещо в своя разказ – не може Кипсела да е идентична с дн. Ипсала, най-малкото защото подобно разстояние не може да се премине с едnodневен преход.

При т. нар. Кипсела (топонимът подлежи на уточнение) войската била разделена на две части. Последвало преминаване през анонимен проход с дължина 10 римски мили. Там римляните били нападнати от траките, като битката продължила до вечерта, когато предният отряд достигнал при *templum Mendidium*, разположен до едноименния град, недалеч от Енос, докато вторият отряд останал в прохода. На следващия ден част от войската направила оглед на прохода. Двата отряда се съединили и достигнали до р. Хеброс (Марица).

Приложената карта (Обр. 3) показва вероятния район, в който следва да се търси проходът, където се провел сблъсъкът между траките и римляните. Дейвид Френч свързва използвания от Вулзон път с по-късните сведения на римските пътеводители, като привлича и други сведения, съобщаващи за наличието на път, свързващ р. Хеброс (Марица) с Тракийския Херсонес.²⁷ Редно е да се отбележи, че дори съвременното шосе (Е87) между Кавакьой и Кешан кореспондира добре със съобщените от Тит Ливий откъслечни географски данни. Наличната антична информация не позволява по-конкретна

пространствена идентификация на прохода, в който станало сражението; такава би била възможна едва след целенасочени теренни наблюдения и евентуални археологически проучвания.

Локализацията на *templum Mendidium* е в тясна връзка с тази на прохода. Към моментта са известни само някои общи насоки. На първо място, топонимът трябва да се свърже с града Менде, който според информацията на Павзаний се намирал във вътрешността на материка, недалеч от Енос. Известно е също, че храмът се намирал на по-малко от един ден път от р. Хеброс (Марица), в равнинна територия, както впрочем свидетелства и различителното *campus Mendidius* в посочен по-горе манускрипт.

Не трябва обаче да се забравя и разказът, приписван на самия Вулзон, според когото много хиляди от траките загинали или били заловени от римляните в същия ден (на сражението в прохода), и особено важното уточнение – „много повече след няколко дни“ (*Liv. 38.49.10–11 – ... multa milia ipso die, plura multo post dies paucos ...*). Едно от възможните внушения на така предаденото изказване е, че римляните предприели операция за преследване на траките. Такава информация липсва в основния текст, където е представен сблъсъкът. Всичко това демонстрира необходимостта от нови проучвания върху тракийския инцидент на Вулзон.

БЛАГОДАРНОСТИ

Авторът благодари най-сърдечно на проф. д.ф.н. Мирена Славова и доц. д-р Георги Митрев за изказаните ценни препоръки относно превода на някои антични текстове и интерпретирането на разглеждания в настоящата работа топоним.

²⁷ D. FRENCH, *Roman Roads*, 22.

THE TOPONYM OF *TEMPLUM MENDIDIUM* IN TITUS LIVY AND ITS INTERPRETATION

Jordan Iliev

Abstract: *The following paper is dedicated to the study of 'templum Mendidium', mentioned only by Titus Livy in connection with the march of the Roman troops under the command of Gnaeus Manlius Vulso from the Thracian Chersonese towards the Hebrus River in 188 BCE. This toponym was located, according to the ancient historian, less than a day away from the boundaries of Aenos. It is among the few specified landmarks and for that reason is important for the tracking of the Roman movement through Thrace. The lack of justification for the proposed in 1531 and adopted by the modern scholars replacement of 'Mendidium' with 'Bendidium' is distinguished. In support of the original reading are quoted manuscripts of Livy's work. Presented are arguments for association of 'templum Mendidium' with the Ionian settlement of Mende, mentioned by some ancient authors and sought near the lower downstream of Hebrus River, near Aenos.*

Key words: *Ancient Thrace, Romans, passage, ambush, Hebrus.*